

ВІДГУК

офіційного опонента

**доктора філософських наук, доцента Шкіль Світлани Олександрівни на
дисертаційне дослідження Борноволокова Олега Володимировича
«Ідентичність українського п'ятидесятницького руху», подане на здобуття
наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.14 –
богослов'я**

Богословська рефлексія щодо ідентичності релігійних рухів надзвичайно активно розвивається у всьому християнстві. По-перше, привертає увагу дослідників процес формування самого християнства. По-друге, великою є увага до генези ідентичності конкретних християнських конфесій. По-третє, сьогодні богослови активно осмислюють становлення постконфесійних екуменічних ідентичностей у середовищі вірних різних націй і континентів. В цілому постмодерна епоха переносить увагу на питання ідентичності не лише у богословів. Руйнування уявлень про певну сутність або ДНК кожного релігійного руху, що нібито є або повинні бути незмінними, привертає увагу до динаміки змін ідентичності. І, нарешті, активні зусилля з просування нових реформаційних проектів заради євангелізації, соціальної активності, цілісного місіонерства приводять богословів до думки про важливість свідомого конструювання ідентичності при заснуванні певних універсальних або локальних релігійних рухів. Детально аналізується сьогодні як саме пророчє бачення, що існує у окремих особистостей, поступово набуває свого втілення у певних інституціях, місіонерських проектах, трансформаціях існуючих церковних громад, у богословській освіті, у зміні форм євангелізації тощо. Невипадково протестантизм наголошує на тому, що церква постійно реформується. Але ці реформи не є виявом певної стихійної сили змін, не виникають як міграції білок у Сибіру, що рухаються навіть тоді, коли тонуть у водах річок. Реформи завжди втілюють і людські прагнення, реалізують свідомі та несвідомі бажання спільнот і особистостей. Український богослов Михайло Мокієнко п'ятидесятництво назвав новою

реформацією і нам видається, що цей рух є новою світоглядною революцією, новою пропозицією для усіх християнських церков. Цікаво, що за цією пропозицією не стоїть розвинутої богословської системи, як це було у Лютера чи Кальвіна. Є лише пророче бачення та особлива практика. П'ятидесятництво довгий час розвивається як ортопраксія, а все богослов'я руху є лише осмисленням цієї ортопраксії. Сьогодні в Україні п'ятидесятницький рух дещо втрачає початковий нестримний імпульс змін. Можна сказати, що українське п'ятидесятництво досягло тієї стадії, коли ортопраксія більше не може передувати ортодоксії або замінювати її. Свідомий розвиток систематичного ортодоксального для п'ятидесятницького руху богослов'я став завданням номер один. Саме це дозволяє українському п'ятидесятництву знаходити власне «Я», не перетворюючись у неохаризматизм. Але разом із тим є певна боязнь перед богословською рефлексією, є бажання її замінити списком правил або авторитетом лідерів. Такого роду суперечливі процеси можуть навіть виглядати як певна криза ідентичності, хоча, на нашу думку, це є лише природні процеси, що супроводжують сучасну стадію формалізації та інституціалізації руху в умовах викликів суспільства постмодерну. Наприклад, ще донедавна теорія багатодітної родини буда просто частиною проповіді п'ятидесятництва, де постійне дітонародження було осмисленим як природне покликання віруючого. Сьогодні багатодітність не може бути просто заповіддю, обов'язковою до виконання. Віруючі готові до багатодітності, але тоді, коли за відповідними закликами стоїть богословське бачення та богословська рефлексія, які зачіпають та надихають. Сучасний п'ятидесятницький віруючий не може уникнути рефлексії, як не міг її уникнути Йов посеред своїх випробувань. Українське п'ятидесятницьке богослов'я доби постмодерну, що формується на наших очах власну наснагу бачить в основному у творінні наново, у есхатологічному перед-схопленні торжества Царства Божого, у новому діалозі з усіма можливими співрозмовниками. Але також, хоч і меншою мірою, українське п'ятидесятницьке богослов'я сьогодення наново осмислює історичний досвід власного руху. Особливо нагальним є розуміння того як саме виникла ідентичність українського п'ятидесятництва, як вона зберігалася і розвивалася, як

вона долала виклики різних епох і контекстів. Раціональне осмислення історичного досвіду показує, що між діяльністю засновків п'ятидесятництва в Україні та покликаннями сучасних українських п'ятидесятників немає якоїсь безмежної прірви. Навпаки, у викликах епохи та у способах відповідей на ці виклики маємо багато спільного. Розкриття місіонерського імперативу п'ятидесятництва, його здатності до інновацій, розуміння провідної ролі освіти – все це є важлива тематика, яка напряду актуалізується Олегом Борноволоковим як богословом. Звичайно, дуже важливо показати приклад місіонерства Леслі Ньюбігіна та закликати діяти аналогічно. Але значно більший резонанс у спільнотах п'ятидесятників України може мати відкриття особливостей діяльності основоположників руху та заклик діяти так само, з урахуванням нових умов та обставин. Можна переносити на український ґрунт теологію визволення або радикальну ортодоксію, усвідомлюючи значний спротив матеріалу при цих операціях. А можна відкривати потенціал соціального євангельського служіння у рухові, який, здавалося б завжди був лише простим сповіданням та поклонінням. Можна думати про поєднання богослов'я та практичного життя громад, а можна відкривати яким саме це поєднання було першопочатково. Для нас особисто було приємним відкриттям те, що форми освіти у русі Християн віри євангельської в 1920-1930-ті роки не були подібними до сучасних семінарій, а були цілком аналогічними до форм навчання і тренінгів, що пропонує «Школа без стін». Сьогодні знову ефективним є те, що було таким на початку руху. Це певний знак для п'ятидесятницьких богословів та лідерів, що необхідно шукати відповіді не лише у власних роздумах, а й у історичному інституційному досвіді. Недоліки культури пам'яті у п'ятидесятництві пов'язані з травматичним сприйняттям молодими поколіннями того способу життя і мислення, що нав'язувався сповідниками віри, постраждалими від радянської влади. Подолання не через переривання спадкоємності, а через відновлення зв'язку з початковою ідентичністю – ось що стоїть на часі як у теоретичному, так і у практичному відношеннях.

Дисертаційне дослідження Олега Борноволокова є новим словом у окреслених контекстах перш за все через свою новаторську методологію,

запропоновану та обґрунтовану в першому розділі. Автор дисертації детально осмислює всі наявні богословські стратегії осмислення динаміки розвитку українського п'ятидесятництва і показує значення богословського аналізу ідентичності руху. Аналогічні методологічні пошуки існують сьогодні й в українському православ'ї, і для теоретичного виразу церковної саморефлексії навіть запропоновано виділяти спеціальну дисципліну «мета-еклезіологію». Олег Борноволоков творить щось на кшталт української п'ятидесятницької мета-еклезіології. Ідентичність п'ятидесятницького руху розглядається як результат процесів інституціалізації громад у церковний союз, запровадження конфесійної освіти, викристалізування конфесійної теології. Олег Борноволоков також детально аналізує на хороших прикладах як сформована ідентичність п'ятидесятницького богослов'я функціонує сьогодні як у думці останнього покоління сповідників віри, так і у молодих богословів, що у цілому орієнтуються на західні досягнення біблеїстики, систематики, політичної теології.

На нашу думку, у кожному розділі Олег Борноволоков також проявляє і персональну ідентичність, оскільки скрізь йде від своєї думки як історика до своєї думки як богослова. Поєднання історичного енциклопедизму та богословської критичності й дозволяє дисертанту досягти результатів, що характеризуються новизною та об'єктивністю, можуть бути основою для подальших досліджень.

У другому розділі для нас видається дуже важливим богословське осмислення успішної контекстуалізації п'ятидесятницького руху до умов сільської культури Західної України. Маємо вичерпний опис однієї з найуспішніших інкультурацій п'ятидесятництва до умов, які були очевидно несприятливими для розвитку руху. Відмітимо, що дана інкультурація не лише була вдалою через власні результати, а й ще у тому відношенні, що початкова пропонована конфесійна ідентичність не зазначала деструкції. Можна сказати, що універсальна п'ятидесятницька ідентичність в результаті її інкультурації в середовищі українських селян збагатися, але не викривилася.

Третій розділ доводить, що систематичне навчання місцевих лідерів та видання журналів було важливим фактором формування ідентичності класичного

українського п'ятидесятницького руху. Будучи рухом реставраційним за деякими своїми ідеями, п'ятидесятництво у міжвоєнній Західній Україні діє як модернізаційна сила. Цікаво, що аналогічно у Галичині діяв митрополит Андрей Шептицький, і його діяльність теж була успішною. Виховання через освіту лідерів, активу, а потім усіх вірних стає фактором конституювання ідентичності не меншим, ніж особливі форми богослужінь.

На нашу думку, четвертий розділ показує приховано полемічний характер п'ятидесятницького богослов'я, яке було змушене постійно доводити необхідність хрещення Святим Духом та відповідність феномену говоріння мовами біблійному світогляду. Систематизація віровчення відбувалася через богословські статті у журналі «Примиритель». Збірки цих статей у пізніші часи замінили підручники для нових поколінь п'ятидесятницьких лідерів. Культура пророчого навчання, яка пломеніла у часи викладання Дональда Джі та інших богословів міжвоєнного п'ятидесятництва, після 1945 року змінюється культурою передачі знань від вчителя до учня. Головне, що до 1939 року встигла сформуватися теоретична і практична теологія, яку можна було передавати через підпільне особисте навчання.

П'ятий розділ доводить ефективність збереження богословських ідей п'ятидесятницького руху та наявність тенденцій до їх повної віднови. Звичайно, з часом були внесені деякі корективи у вчення про знаки Святого Духа, але в цілому теологія класичного українського п'ятидесятництва зберігалася як ядро світогляду, що відповідає конфесійній ідентичності руху.

В цілому текст дисертації викликає у нас ряд зауважень та побажань:

1. Дослідження значно виграло б, якби було більше порівнянь українського п'ятидесятницького руху з іншими національними п'ятидесятницькими рухами.

2. Як відомо, систематичне п'ятидесятницьке богослов'я формується лише в кінці ХХ – на початку ХХІ століття. Це означає, що такі вчителі п'ятидесятницького руху, популярні не лише в міжвоєнній Західній Україні, а й у цілому світі як Дональд Джі мають таке ж значення для глобального п'ятидесятницького руху, як мислителі ранньої патристики, наприклад «мужі апостольські», для православ'я чи католицизму. Лише сьогодні п'ятидесятництво

переживає період першої систематичної апологетики і формування власної систематики. Тому цілком природним є питання про те, як Дональд Джі вплинув на розвиток п'ятидесятницького богослов'я не лише в Україні, а й у всьому глобальному п'ятидесятницькому рухові.

3. Залишається не до кінця поясненою та думка, що саме певна поміркованість у есхатологізмі порівняно з містичними течіями типу «мурашківців» дозволила сформувати досліджуваний рух як церковний, а не сектантський феномен.

Висловлені зауваження не знижують позитивної оцінки отриманих у дисертації результатів. В цілому поставлена мета досягнута. Робота відрізняється структурною чіткістю й обґрунтованістю положень, що виносяться на захист, і є завершеною самостійною роботою дисертанта. Знайомство зі змістом дисертації, публікаціями автора та авторефератом дають підставу для загального висновку про те, що робота **Борноволокова Олега Володимировича «Ідентичність українського п'ятидесятницького руху»** є самостійним завершеним дослідженням актуальної наукової проблеми, містить наукові досягнення та відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (із відповідними змінами), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю **09.00.14 – богослов'я**.

**Офіційний опонент,
доктор філософських наук,
доцент кафедри філософії
Національного університету
біоресурсів та природокористування,
доцент**

С. О. Шкіль

